

REGIONALT
MILJØPROGRAM
(RMP)
FOR INNLANDET 2019-2022

1. Sammenstilling

Hovedmål:

Jordbruket i Innlandet skal opprettholde et variert og åpent kultur- og seterlandskap, samt bevare og utvikle natur- og miljøverdiene gjennom aktiv skjøtsel og bruk av ressursgrunnet.

Jordbruket i Innlandet skal drives miljøvennlig og med god agronomi som tar vare på produksjonsgrunnet og reduserer forurensning og klimagassutslipp per produsert enhet.

Miljøtema	Mål	Tiltak (tilskuddsordninger)
Kulturlandskap og biologisk mangfold		
Kulturlandskap	Ivareta det tradisjonelle kulturlandskapet ut over det en oppnår gjennom de nasjonale ordningene.	Drift av bratt areal Drift av beitelag Beiting av verdifulle jordbrukslandskap i innmark
Biologisk mangfold	Ivareta ulike utvalgte naturtyper og biologisk verdifulle arealer i jordbruket.	Slått av slåttemyr og slåttemark Skjøtsel av biologisk verdifulle arealer Skjøtsel av trua naturtyper Soner for pollinerende insekter
Kulturminner og kulturmiljøer	Ivareta og synliggjøre spor i landskapet etter tidligere tiders jordbruksdrift og bosetting, slik som gravminner og rydningsrøyser, samt å bidra til å opprettholde tradisjonelle driftsformer som seterdrift.	Drift av seter Skjøtsel av automatisk fredete kulturminner Skjøtsel av enkeltstående automatisk fredete kulturminner Skjøtsel av kulturhistoriske områder
Friluftsliv	Ivareta allmennhetens tilgang til jordbrukets kulturlandskap.	Det er ikke foreslått noen ordninger spesifikt for friluftsliv og tilgjengelighet i regionalt miljøprogram, men følgende ordninger kan bidra til å nå målene: Tilskudd til grasdekte vannveier og grasstriper i åker, grasdekte kantsoner i åker samt ingen jordarbeiding om høsten.
Forurensning og klima		
Avrenning til vann	Redusere avrenning av næringsstoffer og partikler til vassdrag og kyst. Tiltakene er viktig for å oppnå målene etter vannforskriften.	Ingen jordarbeiding om høsten Fangvekst som underkultur Fangvekst sådd etter høsting Grasdekt vannvei og grasstriper i åker Grasdekt kantsone i åker Fangdam
Utslipp til luft	Stimulere til gjødslingsmetoder som gir edusert utslipp av ammoniakk og lystgass.	Spredning av husdyrgjødsel om våren eller i vekstsesongen Nedfelling eller nedlegging av husdyrgjødsel Spredning av husdyrgjødsel med rask nedmoldning Spredning av husdyrgjødsel med tilførselsslange
Plantevern	Stimulere til bruk av andre metoder en bruk av kjemiske plantevernmidler.	Ugrasharving i åker Ugrasbekjempelse i radkulturer
Miljøavtale	Stimulere til at foretak gjennomfører flere miljøtiltak som i kombinasjon gir større miljøgevinst enn enkelttiltak.	Miljøavtale for nedslagsfeltet til vassdraget Fortenbekken/ Askjumelva i Gran på Hadeland, samt Stavsjøen i Ringsaker for å sikre et bedre vannmiljø i kalksjøene

innhold

1	Sammenstilling	2
2	Oppdrag og føringer	4
2.1	Oppdragsbrev fra Landbruks- og matdepartementet	4
2.2	Nasjonalt miljøprogram	4
2.3	Jordbruksavtalen 2018/2019	4
2.4	Nasjonal instruks for regionale miljøtilskudd i jordbruket	4
2.5	Økonomiske rammer og virkemidler	7
2.6	Juridiske rammer og virkemidler	7
3	Status – utfordringer og muligheter	8
3.1	Utfordringer for kulturlandskapet	8
3.2	Utfordringer for biologisk mangfold	9
3.3	Utfordringer for kulturminner og kulturmiljø	9
3.4	Utfordringer for tilgjengelighet for friluftsliv	9
3.5	Utfordringer med avrenning til vann	10
3.6	Utfordringer med utslipp av klimagasser til luft og klimatilpasningstiltak	10
3.7	Utfordringer i forbindelse med bruk av plantevernmidler	11
4	Virkemidler og tiltak	11
4.1	Valg av tilskuddsordninger	11
4.2	Klima i Regionalt miljøprogram for Innlandet	11
4.3	Kulturlandskap og biologisk mangfold	11
4.3.1	Miljøtema kulturlandskap	11
4.3.2	Miljøtema biologisk mangfold	12
4.3.3	Miljøtema kulturminner og kulturmiljø	14
4.4	Forurensning og klima	16
4.4.1	Miljøtema avrenning til vann	16
4.4.2	Miljøtema utslipp til luft	18
4.4.3	Miljøtema plantevern	18
4.5	Miljøtema miljøavtale	19
5	Føringer for SMIL-ordningen i Regionalt miljøprogram	19
5.1	Miljøutfordringene i fylket skal følges opp i de kommunale tiltaksstrategiene, men kommunene må også vurdere behovet for lokale prioriteringer	19
5.2	Sammenheng mellom RMP-tilskudd og SMIL-tiltak	19
5.3	Disse tiltakene bør kommunen spesielt vurdere	20
5.4	Retningslinjer for fordeling av SMIL-midler til kommunene.	20

2. Oppdrag og føringer

Regionalt miljøprogram er en sentral del av den helhetlige satsingen for et bærekraftig jordbruk. Regionale miljøtilskudd ble innført i 2005.

2.1 Oppdragsbrev fra Landbruks- og matdepartementet

I brev fra Landbruks- og matdepartementet 20.09.2017 omtales revidering av de regionale miljøprogrammene. Fylkesmannen skal vedta Regionalt miljøprogram for perioden 2019–2022 i samråd med fylkeslagene av Norges Bondelag og Norsk Bonde- og Småbrukarlag. Det skal utarbeides felles Regionalt miljøprogram for Innlandet for hele perioden selv om fylkene blir sammenslått først fra 1. januar 2020.

Regionalt miljøprogram skal inneholde beskrivelse av miljøutfordringene i fylkene, og på bakgrunn av disse, prioriteringer for hvordan utfordringene skal følges opp med tiltak. Programmet skal også gi føringer for prioriteringer i de kommunale tiltaksstrategiene for bruk av midler til Spesielle miljøtiltak i jordbruket (SMIL-midler).

Det er en forventning at klima skal tillegges større vekt i de regionale miljøprogrammene, og at tiltak som kan bidra til reduserte utslipp til luft innlemmes i de reviderte miljøprogrammene.

2.2 Nasjonalt miljøprogram

Nasjonalt miljøprogram formidler nasjonale mål og internasjonale forpliktelser på miljøområdet i jordbruket og gir føringer for miljøarbeidet i jordbruket på nasjonalt nivå.

Nasjonalt miljøprogram gir rammer og føringer for rulleringen av de regionale miljøprogrammene. De regionale miljøprogrammene skal gi en prioritering av innsatsen mot miljøutfordringene i fylket, og skal bidra til gjennomføring av miljøtiltak i jordbruket som er tilpasset regionale ulikheter i driftsforhold og miljøutfordringer.

2.3 Jordbruksavtalen 2018/2019

Fylkene har tidligere stått relativt fritt til å velge tilskuddsordninger i sine regionale miljøprogram. Handlingsrommet til å ha egne ordninger ble noe begrenset fra og med 2013 med overgang til elektronisk søknad og innføring av en meny det var mulig å velge fylkets tilskuddsordninger ut fra. Jordbruksavtalen 2018/2019 ga flere føringer enn tidligere, ved at det ble vedtatt at alle fylker unntatt Akershus, Østfold og Vestfold skal ha tilskudd til bratt areal i sine regionale miljøprogram. Det ble også bestemt at alle fylker skal ha minimum 50 000,- i tilskudd til seterdrift med melkeproduksjon ved minst 6 ukers drift. Det ble videre anmodet om at alle fylker gir tilskudd til nedlegging/nedfelling av husdyrgjødsel, og det ble åpnet for å gjeninnføre tilskudd til utsatt jordarbeiding for arealer i erosjonsklasse 1 og 2 i nedslagsfelt til ikke-prioriterte vassdrag.

Jordbruksavtalen 2018/2019 gir også føringer om at tiltak for å redusere utslippet av klimagasser skal tillegges større vekt i de nye regionale miljøprogrammene.

2.4 Nasjonal instruks for regionale miljøtilskudd i jordbruket

Nasjonale instruks for regionale miljøtilskudd ble ferdigstilt november 2018. Fylkenes handlingsrom blir noe mer begrenset med instruksene. Den nasjonale instruksene gir bestemmelser for hvilke tiltak det kan søkes tilskudd for i regionale miljøprogram, sentrale vilkår for tiltak og den gir også klare formålsbestemmelser for de enkelte tilskuddsordningene. Fylkene velger hvilke av tiltakene i den nasjonale instruksene som skal gjelde for sitt fylke ut ifra regionale prioriteringer og fastsetter egen forskrift om regionale miljøtilskudd i jordbruket basert på forskriftsmalen i instruksene.

Det legges opp til at tiltakene kan tilpasses regionalt i de tilfeller hvor det er nødvendig for å sikre god målretting av tilskuddene, men instruksene gir samtidig klare føringer på hva slike regionale tilpasninger går ut på. Formålene og de fleste vilkår for hvert enkelt tiltak er gitt i instruksene. Det er åpnet for at noe kan eller skal bestemmes lokalt:

- Tiltak og tiltaksklasser (velges ut fra de som er satt opp i forskriftsmalen)
- Områder eller arealer gitte tiltak kan bli utført på
- Nærmere bestemmelser om for eksempel varighet og tidspunkt for beiting, nedre eller øvre grense for antall dyr, dekar, antall eller meter.
- Hvilke tiltak som kan kombineres

Det er mulig for fylkene å velge mellom 40 ulike tilskuddsordninger, fordelt på 8 miljøtema;

- 6 innen miljøtema kulturlandskap
- 9 innen miljøtema biologisk mangfold
- 7 innen miljøtema kulturminner og kulturmiljøer
- 1 innen miljøtema friluftsliv
- 10 innen miljøtema avrenning til vann
- 4 innen miljøtema utslipp til luft
- 2 innen miljøtema plantevern
- 1 innen miljøtema miljøavtale

Økonomiske virkemidler i Nasjonalt miljøprogram

Nasjonalt nivå	Regionalt nivå	Kommunalt nivå
Areal- og kulturlandskapstilskudd	Regionale miljøtilskudd (RMP)	Spesielle miljøtiltak i jordbruket (SMIL)
Tilskudd for dyr på beite	Klima- og miljøprogrammet	Tilskudd for drenering
Tilskudd for bevaringsverdige husdyrraser	Tilskudd for tiltak i beiteområder	Tilskudd for tiltak i beiteområder
Tilskudd for økologisk landbruk og utviklingstiltak	Utvalgte kulturlandskap og verdensarvområder	Utvalgte kulturlandskap og verdensarvområder
Tilskudd for levering av husdyrgjødsel til biogassanlegg	Utrednings- og tilretteleggingsmidler	
Klima- og miljøprogrammet		
Prosjektstøtte for oppfølging av handlingsplan for plantevernmidler		
Tilskudd for genressurstiltak		
Forskningsmidler		

Figur 1: Figuren er hentet fra nasjonalt miljøprogram. Tilskudd til tiltak i beiteområder samt utvalgte kulturlandskap og verdensarvområder er vedtatt flyttet fra fylkesmannen til kommunen i 2020, mens Utrednings- og tilretteleggingsmidlene er vedtatt flyttet fra fylkesmannen til fylkeskommunen.

Artsrik beitemark i Vågå. Foto: Stig Horsberg.

2.5 Økonomiske rammer og virkemidler

Flere tilskuddsordninger støtter opp om arbeidet med miljøutfordringer i jordbrukssektoren som forvaltes på ulike nivå. Figuren på forrige side er hentet fra nasjonalt miljøprogram og er en skjematisk oversikt over tilskuddsordninger som er relevante for miljøarbeidet i jordbrukssektoren.

Den økonomiske rammen fylkene har fått tildelt over jordbruksavtalen til regionale miljøtilskudd har vært stabil i perioden 2005–2017. I 2018 ble det imidlertid en økning, men hovedsakelig med øremerka midler til ordninger fylkene ble pålagt eller anmodet om å innføre eller styrke.

2.6 Juridiske rammer og virkemidler

Jordbrukets sektoransvar for miljø skal ivaretas gjennom blant annet juridiske virkemidler. En rekke norske lover gir føringer og krav som skal sikre miljøet. Nedenfor er det listet opp lovverk som er relevant for jordbrukets sektoransvar for miljø:

- Jordloven
- Forskrift om produksjonstilskudd og avløsertilskudd i jordbruket
- Forskrift om plantevernmidler
- Forskrift om gjødselvarer mv. av organisk opphav
- Forskrift om gjødslingsplanlegging
- Forskrift om nydyrking
- Bestemmelse om planering i Forurensningsloven
- Naturmangfoldloven
- Kulturminneloven
- Friluftsløven
- Vannforskriften

Det juridiske rammeverket er nærmere beskrevet i Nasjonalt miljøprogram.

3. Status – utfordringer og muligheter

Innlandet omfatter et variert landskap med et variert landbruk. Regionene i Innlandet står nærmere beskrevet i Regionalt bygdeutviklingsprogram. Innlandet kan deles i dal- og fjellbygder og flatbygder, basert på hovedtrekk i landskapsform og landbruksdrift. Dal- og fjellbygdene har mye grovfôrproduksjon, utmarksbeite og setring. Regionene Nord-Gudbrandsdal, Sør-Gudbrandsdal, Nord-Østerdal, Sør-Østerdal, Valdres og Lillehammerregionen har en stor del slike områder. Flatbygdene har mye korn-, potet- og grønnsaksproduksjon med arealer med åpen åker. Regionene Hadeland, Hedmarken, Glåmdalen og Gjøvikregionen kjennetegnes av slike områder. Ulikhetene i landskap og jordbruksdrift gir ulike miljøutfordringer i dal- og fjellbygder og flatbygdene.

Tabellen nedenfor gir et overblikk over hovedutfordringene knyttet til jordbruk og miljø, fordelt på miljøtema og region. Miljøutfordringene er nærmere beskrevet i avsnittene nedenfor.

3.1 Utfordringer for kulturlandskapet

Dal- og fjellbygdene, spesielt i Valdres, Gudbrandsdalen og Trysil/Engerdal, er preget av at en stor andel dyrka mark ligger

som små teiger med dårlig arrondering, er brattlendt eller ligger i seterområder og andre høgereliggende strøk. I tillegg er kjøreavstandene store og øker med en stigende andel leiejord. En del av disse arealene blir brukt mer ekstensivt enn tidligere og kan være utsatt for brakklegging/forfall. Det kan over tid gi store endringer i landskapsbildet, siden dette til dels er arealer som er sterkt eksponerte og sentrale i mange verdifulle kulturlandskap.

I dal- og fjellbygdene er også beitebruken i både innmark og utmark omfattende og setter preg på landskapet, ikke minst i seterområdene. Antall dyr på beite holder seg på et relativt høgt nivå, men likevel ser vi en økende gjengroing i utmarka og stedvis også på innmarksbeiter. Dette henger nok delvis sammen med at beitedyra slippes seinere, men også med at det åpne beitelandskapet er en følge av svært stort forbruk av ved og virke i tidligere tider. I tillegg kommer effekter av varmere klima med bedre frøspredning og lengre vekstsesong.

I de lavereliggende delene av fylkene har oppdyrking og arronderingstiltak ført til at de mest typiske åpenåkerområdene har mistet mye av kantsoner, restarealer, åpent vann og annen

Tabell 1: Oversikt over utfordringer knyttet til jordbruk og miljø

Hovedtema	Utfordringer i regionene	
	Dal- og fjellbygder	Flatbygder
Kulturlandskap og biologisk mangfold		
Kulturlandskap	Gjengroing av beitemark, marginalt/bratt areal som går ut av bruk	Beiteareal ute av bruk pga. lite beitedyr, reduksjon av kantsoner, restarealer, våtmark etc.
Biologisk mangfold	Gjengroing av gammel beite- og slåttemark	Redusert beitebruk, færre naturlige leveområder, reduksjon av pollinerende og andre insekter
Kulturminner og kulturmiljøer	Gjengroing av kulturmiljøer, forfall av bygninger og andre kulturminner som er ute av bruk, fjerning av kulturminner	Oppdyrking, redusert beitebruk og seterbruk, forfall av bygninger og andre kulturminner som er ute av bruk, fjerning eller ødeleggelse av kulturminner
Friluftsliv	Gjengroing i seter-/utmarksbeiteområdene	Barrierevirkning av dyrka mark, gjengroing pga. redusert beitebruk
Forurensning og klima		
Avrenning til vann	Stor husdyrtetthet enkelte områder, ugunstig bruk og lagring av husdyrgjødsel	Ugunstig bruk og lagring av husdyrgjødsel, erosjon, jordarbeiding om høsten
Klimautslipp til luft	Stor husdyrtetthet enkelte områder, spredning av husdyrgjødsel	Spredning av husdyrgjødsel, jordpakking
Plantevern	Bruk av plantevernmidler i potetdyrking	Bruk av plantevernmidler

«blågrønn» naturlig struktur. Her er det dessuten relativt lite beitedyr, og dermed mye mindre areal med innmarksbeite i aktiv bruk. Effekten av disse forholdene er et kulturlandskap med mindre variasjon og det er vanskeligere å oppfatte strukturer og sammenhenger i landskapet.

3.2 utfordringer for biologisk mangfold

En stor andel av det biologiske mangfoldet er knyttet til jordbrukslandskapet. Det gjelder også mange truede og sårbare arter av bl.a. insekter, karplanter og fugler. Mye av dette mangfoldet har utviklet seg ved tilpasning til tidligere tiders variasjon i driftsformer og arealbruk i jordbruket. En mer ensartet og rasjonell produksjonsmåte i jordbruket har på den ene siden ført til mer intensiv arealbruk i deler av kulturlandskapet og på den annen side til gjengroing og forfall på arealer som ikke er i aktiv hevd.

Tap av biologisk mangfold er delvis forårsaket av færre naturlige leveområder (vegetasjonsbelter, åkerholmer, dammer, bekkeløp etc.), spesielt i typiske åpenåkerområder. Samtidig forsvinner biologisk mangfold der arealer og kantsoner som tidligere er brukt ekstensivt som slåtte- og beitemark, har gått ut av bruk eller er gjødslet eller dyrket. Det er fortsatt svært store arealer med ekstensiv beitemark i aktiv bruk både i utmark og innmark, men likevel foregår det en omfattende gjengroing (jf. foregående punkt) som fører til at forekomsten av arter knyttet til lysåpen og kortvokst vegetasjon er sterkt redusert. Det gjelder blant annet pollinerende insekter.

3.3 utfordringer for kulturminner og kulturmiljø

Mange kulturminner og kulturmiljøer ligger i sentrale jordbrukslandskap der de kan være utsatt for tiltak som skjemmer eller ødelegger dem. Mange kulturminner er dessuten lite synlige på grunn av gjengroing og at de har blitt liggende isolert fra allmenn ferdsel, spesielt i de mest intensivt drevne jordbruksområdene. I dal- og fjellbygdene ligger mange kulturminner på innmarksbeiter og andre arealer som grenser inntil dyrka mark, og er gjerne mer synlige og i mindre grad utsatt for skadelige inngrep. Mange kulturminner vil uansett være utsatt for forfall på grunn av manglende vedlikehold og skjøtsel siden de ofte har liten nytteverdi.

Verneverdige bygninger og bygningsmiljøer er en viktig kategori kulturminner/kulturmiljøer som både er lett synlige og er en hovedkarakter ved kulturlandskapet. Samtidig er bygninger ressurskrevende å holde vedlike, og spesielt bygninger som ikke har noen nyttefunksjon og/eller ligger utenfor gardstun er utsatt for forfall. Spesielt bør bygninger som er sjeldne, representative eller særpregede og helhetlige, eldre bygningsmiljøer bevares. Det er også viktig å bevare variasjonen i typer av bygninger og

hvordan de er plassert i landskapet og forteller om tidligere tiders bruk av området.

Seterdriften er en sentral del av jordbrukets kulturarv, og Innlandet har en stor andel av, og et ansvar for seterdriften nasjonalt. Denne driftsformen er i stadig tilbakegang, noe som henger sammen med strukturendring i mjølkeproduksjonen. Ombygging fra båsfjøs til mjølkerobot på mange bruk fører til at flere har sluttet å setre. Det er en praktisk utfordring å ha to ulike mjølkesystemer vinter/sommer, samtidig som få har mulighet til å investere i mjølkerobot også på setra. Ekstra kostnader og tidsbruk gjør det også krevende å opprettholde den tradisjonelle seterbruken med mjølkeproduksjon.

3.4 utfordringer for tilgjengelighet for friluftsliv

Kulturlandskapet har store opplevelseskvaliteter og er det landskapet som ligger nærmest de fleste steder med stor befolkningkonsentrasjon. Dessuten er mange seterområder viktige for friluftsliv og turisme i fjellregionen. De sentrale jordbruksområdene kan ofte være lite tilgjengelige for ferdsel til fots på grunn av sterk grad av oppdyrking og fjerning av gamle ferdselsveger og stier. Jordbruksarealene ligger gjerne som en sone mellom tettsteder og utmarka og utgjør en barriere mer enn en forbindelse dersom en ikke ønsker å gå langs bilveger. Det er viktig å opprettholde ferdselsårer for gang- og sykkeltrafikk og eventuelt etablere nye forbindelser der de har forsvunnet. I seterområder og beitepregede deler av fjellet skjer det en gjengroing med einer- og lauvkratt, som ofte gjør det vanskelig å bevege seg utenom faste stier. I tillegg fører gjengroing av lauvskog til at utsikt og opplevelse av landskapet forringes. Her er det viktig med fortsatt beitebruk og eventuelt rydding eller tynning av kratt og skog på utvalgte steder.

Stølslandskap i Vestre Slidre. Foto: Stig Horsberg

3.5 utfordringer med avrenning til vann

Det har blitt stor oppmerksomhet rundt bevaring og forbedring av vannmiljø gjennom blant annet oppfølging av vannforskriften. Alt vann i Norge skal forvaltes i henhold til Vannforskriften, noe som vil si at alle vannforekomster skal ha god kjemisk og økologisk tilstand innen 2021.

Tap av næringsstoffer til vann skjer hovedsakelig gjennom erosjon og avrenning av nitrogen og fosfor fra jord. Fra jordbruk er det alltid en risiko for uønsket tap av næringsstoffer til vann. Tap av spesielt fosfor, kan føre til algeoppblomstring (eutrofiering) i ferskvann, mens avrenning av nitrogen vil ha størst konsekvenser når det kommer ut i havområdene. Tap av nitrogen og fosfor skjer gjerne i form av utvasking i perioder med mye nedbør, eller i forbindelse med snøsmelting om våren da en ofte kan få omfattende overflateavrenning. Bratt terreng samt milde og nedbørrike vintre øker risikoen. Jordas fosforstatus har stor betydning for risikoen for fosfortap. Enkelte jordarter, slik som sandjord, er mer utsatt for utvasking av både nitrogen og fosfor. Det er særlig i områder med intensiv grønnsaksproduksjon og på husdyrgårder det kan være høye verdier av lett tilgjengelig fosfor i jorda, at risiko for avrenning er størst.

Forvaltningen skal være nedbørfeltorientert på tvers av kommune- og fylkesgrenser. Det meste av arealet i Innlandet tilhører i hovedsak Vannregion Glomma (med blant annet vannområdene Mjøsa, Glomma og Grensevassdrag), der Østfold fylkeskommune er vannregionmyndighet, og vannregion Vest-Viken (med blant annet vannområdene Valdres og Randsfjorden), der Buskerud fylkeskommune er vannregionmyndighet. Spesielt vannområdene Glomma og Mjøsa, samt vannforekomster i områdene ved Hadeland og Toten, preges av utstrakt jordbruksvirksomhet, og avrenning fra jordbruket er en kilde til forurensning.

Midler til å redusere vannforurensningen fra jordbruket gis hovedsakelig gjennom de regionale miljøprogrammene (RMP-midler). Andre tiltak som påvirker vannkvalitet kan finansieres over ordningen med Tilskudd til spesielle miljøltiltak i jordbruket (SMIL). Dette gjelder etablering av hydrotekniske tiltak, permanente kantsoner og fangdammer.

3.6 utfordringer med utslipp av klimagasser til luft og klimatilpasningstiltak

Jordbruksdrift er opphav til direkte utslipp av klimagassene karbondioksid (CO₂), metan (CH₄) og lystgass (N₂O). Utslipp av CO₂ er gjerne forbundet med utslipp ved bruk av fossile energikilder. Samtidig er jorda et karbonlager. Hvordan jorda behandles, vil virke inn på lagring av CO₂. Åpen åker med hyppig jordarbeiding bidrar til mer nedbrytning av organisk materiale, og kan dermed tappe jorda for karbon. Metanutslipp fra jordbruket er hovedsakelig knyttet til husdyr, gjennom fordøyelsesprosessen og gjennom husdyrgjødsel. Det er flere kilder til lystgassutslipp, som spredning av handels- og husdyrgjødsel, håndtering av husdyrgjødsel, husdyr på beite, biologisk nitrogenfiksering, dekomponering av restavlinger, oppdyrking av myr og nedfall av

Vårflom. Foto: Karoline Finstad Vold

ammoniakk. Det er stor usikkerhet knyttet til mengden lystgassutslipp. Jordpakking vil bidra til å øke utslipp av lystgass på grunn av redusert oksygentilgang ved nedbrytning av organisk materiale i jorda. Ammoniakk fører indirekte til utslipp av lystgass, da det omdannes til klimagassen. Husdyrgjødsel står for rundt 89 % av utslippene av ammoniakk i jordbruket.

Det er ofte naturlige prosesser som gir klimagassutslipp fra jordbruket. Store deler av utslippet fra jordbruket påvirkes av faktorer som temperatur, nedbør og jordstruktur, det vil si faktorer som er i stadig endring.

Bruk og lagring av husdyrgjødsel kan gi utslipp av klimagasser, og føre til at næringsstoffer lekker ut i vannmiljø. Husdyrgjødsel inneholder alle næringsstoffene plantene trenger. Brukt på riktig måte er husdyrgjødsel et av bondens viktigste driftsmidler. I tillegg til å tilføre jord og planter næringsstoffer, virker husdyrgjødsel positivt inn på jordstruktur og vannhusholdning. Riktig lagring og bruk av husdyrgjødsel er viktig for å hindre avrenning av næringsstoffer til vassdrag og utslipp av klimagasser til luft.

Klimaendringer med fare for hyppigere flomperioder og perioder med mye nedbør, kan føre til økt risiko for avrenning fra jordbruksarealer. Tiltak som gjør jordbruksarealer i nærheten av vannforekomster mer motstandsdyktige mot overvann vil være viktige.

Jordbruket bør ha fokus på nye løsninger for å møte klimautfordringene. Biokull er et mulig framtidig tiltak for å blant annet redusere klimagassutslipp fra jordbruket. Bruk av biokull

i norsk landbruk er foreløpig i stor grad på forskningsstadiet, men det er vist at biokull blant annet kan øke kapasiteten til karbonlagring i jorda, øke næringsinnholdet i jorda og redusere avrenning av næringsstoffer. Biokull har derfor potensiale til å bli et viktig klimatililtak i landbruket, samtidig som tiltaket kan virke positivt inn på andre aspekter ved jordbruksdrift.

Selv om det kan være utfordrende å kvantifisere effekten av klimatililtak i jordbruket, vil det på mange områder være sammenfall mellom god agronomi, god bedriftsøkonomi og redusert miljøbelastning. Det gir grunn til å tro at man kan redusere klimagassutslippene fra jordbruket ved å satse på gode agronomiske løsninger.

3.7 Utfordringer i forbindelse med bruk av plantevernmidler

Det er et mål at kjemiske plantevernmidler i størst mulig grad skal brytes ned i det biologiske systemet når de har hatt sin tilsiktede virkning på skadegjørere. De skal dermed ikke finnes igjen i mengder av betydning i jord, grunnvann eller overflatevann. Overvåking av spesielt utsatte vannressurser i Norge gjennom JOVA-programmet viser imidlertid mange funn av plantevernmidlerester. Plantevernmidler blir transportert og vasket ut gjennom alle typer jord, men de lette jordartene med lavt moldinnhold er betydelig mer utsatt. Dette er fordi plantevernmidlene sin binding til jordpartikler øker med minkende partikkelstørrelse. Således er det størst lekkasje fra sand (områder som domineres av elveavsetninger) og minst fra leire. Ved nedbør kort tid etter sprøyting er risikoen for tap stor. I områdene Glåmdalen, Toten og Hedmarken er det stor produksjon av potet og grønnsaker, og følgelig er det størst forbruk av plantevernmidler i disse områdene. I Glåmdalen er det i tillegg jordarter som har størst risiko for utlekking av plantevernmidler. Risikoen for uønsket spredning av plantevernmidler er derfor større i disse områdene.

4. Virkemidler og tiltak

4.1 Valg av tilskuddsordninger

I avsnittene under er tiltakene som er med i Regionalt miljøprogram for Innlandet beskrevet. Tiltakene som er prioritert skal svare på miljøutfordringene i Innlandet. Hvilke tiltak som er med i programmet er bestemt etter en grundig prosess med innspillsrunder og arbeid i styrings- og arbeidsgruppe der faglag, Fylkesmannen, fylkeskommunene og kommuner har vært deltakere. Tiltakene som skal inngå er valgt ut fra nasjonal instruks. Innlandet har valgt ut 24 av totalt 40 mulige tilskuddsordninger. Det er valgt tilskuddsordninger fra alle miljøtemaene i instruksens, unntatt miljøtema friluftsliv. Formålsbestemmelsen under hvert tiltak er hentet direkte fra den nasjonale instruksens og framhevet i kursiv.

Brattlendt jordbrukslandskap i Gausdal. Foto: Stig Horsberg

4.2 Klima i Regionalt miljøprogram for Innlandet

En føring for arbeidet har vært å øke innsatsen på klimaområdet i det regionale miljøprogrammet, og det er en nasjonal forventning at klimagassreducerende tiltak blir tatt med. Tiltakene under miljøtema utslipp til luft, som omhandler miljøvennlig spredning av husdyrgjødsel, er viktige tiltak for å bidra til å redusere klimagassutslipp fra jordbruket, og ordningene er følgelig tatt med i Regionalt miljøprogram for Innlandet. I tillegg til å bidra til å redusere klimagassutslipp, er det også viktig å tenke klimatilpasning for jordbruket. Flere av tiltakene som er med i programmet for Innlandet er tiltak som kan bidra til å gjøre jordbruket mer robust mot klimaendringer. Eksempler på slike tiltak er grasdekte vannveier og vegetasjonssoner, fangvekster og ingen jordarbeiding om høsten.

4.3 Kulturlandskap og biologisk mangfold

4.3.1 Miljøtema kulturlandskap

Formålet med tiltakene under kulturlandskap er å ivareta jordbrukets kulturlandskap ut over det en oppnår gjennom de nasjonale ordningene.

Tilskuddene bidrar til dels også til å opprettholde biologiske og kulturhistoriske verdier i jordbrukslandskapet.

Tilskudd til drift av bratt areal

Formålet med tilskuddet er å stimulere til drift av bratte arealer for å holde arealene i hevd og ivareta et åpent kulturlandskap.

Bratte arealer utgjør sentrale og eksponerte deler av kulturlandskapet i store deler av fylkene. Samtidig er disse arealene generelt mer tungdrevne og utsatt for redusert drift eller for å gå ut av bruk. Tilskuddet skal bidra til å kompensere for ulemper og ekstra kostnader slik at den bratte dyrka marka holdes i hevd gjennom ordinær jordbruksdrift, som slått, beite eller høsting av korn eller andre vekster. Arealer som høstes kun ved beiting, må i tillegg holdes i aktiv hevd med beitepussing eller annen skjøtsel når det er behov for det.

Tilskudd til drift av beitelag

Formålet med tilskuddet er å stimulere til samarbeid om beiting med sikte på god utnyttelse av beiteressurser i utmark og effektivt tilsyn med minst mulig tap av dyr.

Utmarksbeitene er en sentral ressurs for jordbruket i Innlandet og beitebruken bidrar til å opprettholde et åpent og tilgjengelig landskap der det også finnes viktige kulturmiljøer og stort biologisk mangfold. Samtidig er bruk av utmarksbeitene arbeidskrevende og tidsbruk på blant annet tilsyn og sanking viktig å rasjonalisere. Innlandet har en sterk grad av organisering og samarbeid om utmarksbeiting som det er viktig å støtte opp om og styrke gjennom tilskudd til beitelaga, ikke bare gjennom individuelle tilskudd.

Tilskudd til beiting av verdifulle jordbrukslandskap i innmark

Formålet med tilskuddet er å stimulere til beiting i verdifulle jordbrukslandskap for å holde arealene i hevd, samt bevare et jordbrukspreget og åpent landskap.

Innmarksbeitene er et svært viktig og til dels dominerende innslag i de fleste jordbrukslandskapene som har status som spesielt verdifulle i Innlandet. Det er viktig at arealene ikke gror igjen, både av hensyn til visuell opplevelse og for å holde kulturminner synlige og bidra til naturmangfoldet. Beiteressursene er verdifulle, men også utsatt for å gå ut av bruk ved endringer i eller opphør av drift. Tilskuddet vil bidra til å styrke husdyrholdet og bruk av innmarksbeite i de mest verdifulle jordbrukslandskapene.

Tilskuddet gis til innmarksbeiter innenfor verdifulle kulturlandskap.

4.3.2 Miljøtema biologisk mangfold

Formålet med tiltakene under biologisk mangfold er å ivareta utvalgte og trua naturtyper og biologisk verdifulle arealer i jordbruket.

Tilskuddene kan også virke positivt på landskapsopplevelse og for kulturminner og rester av tradisjonelle driftsformer.

Tilskudd til slått av slåttemyr eller slåttemark

Formålet med tilskuddet er å stimulere til slått av de utvalgte

naturtypene slåttemyr eller slåttemark for å ivareta eller forbedre naturtypen.

Dette er naturtyper som er skapt av tidligere tiders jordbruk, men finnes nå bare som små rester som ikke kan opprettholdes uten spesielle virkemidler. Slåttemark og slåttemyr er blant de mest artsrike naturtypene vi har, og det biologiske mangfoldet på disse arealene krever aktiv skjøtsel og en ekstensiv driftsmåte uten gjødsling, kultivering eller liknende tiltak. Det innebærer også at disse arealene har begrenset produksjonsverdi i jordbruket. Tilskuddet skal bidra til at arealene likevel drives, men på en måte som ivaretar slike hensyn. For å være berettiget tilskudd må arealet være registrert i den statlige databasen for naturkartlegging som slåttemark. Tilskuddet omfatter lokalt, regionalt og nasjonalt viktige kartfestede lokaliteter.

Tilskudd til skjøtsel av biologisk verdifulle arealer og tilskudd til skjøtsel av trua naturtyper

Formålet med tilskudd til skjøtsel av biologisk verdifulle arealer er å stimulere til slått eller beite av arealer med særlig verdi for plante- og dyrelivet, opparbeidet gjennom tidligere tiders jordbruksdrift. Formålet med tilskudd til skjøtsel av trua naturtyper er å stimulere til beite eller rydding og slått for å ta vare på trua naturtyper som er kulturbetinget.

En relativt stor del av innmarksbeitearealene (antakeligvis 5–10 %) i fylkene er kartlagt som biologisk verdifulle. Dette er arealer i ekstensiv drift med lite eller ingen gjødsling eller kultiveringstiltak. Det kan også være dyrka mark eller andre arealtyper knyttet til jordbrukslandskapet med et biologisk

Eng i blomstring. Foto: Stig Horsberg

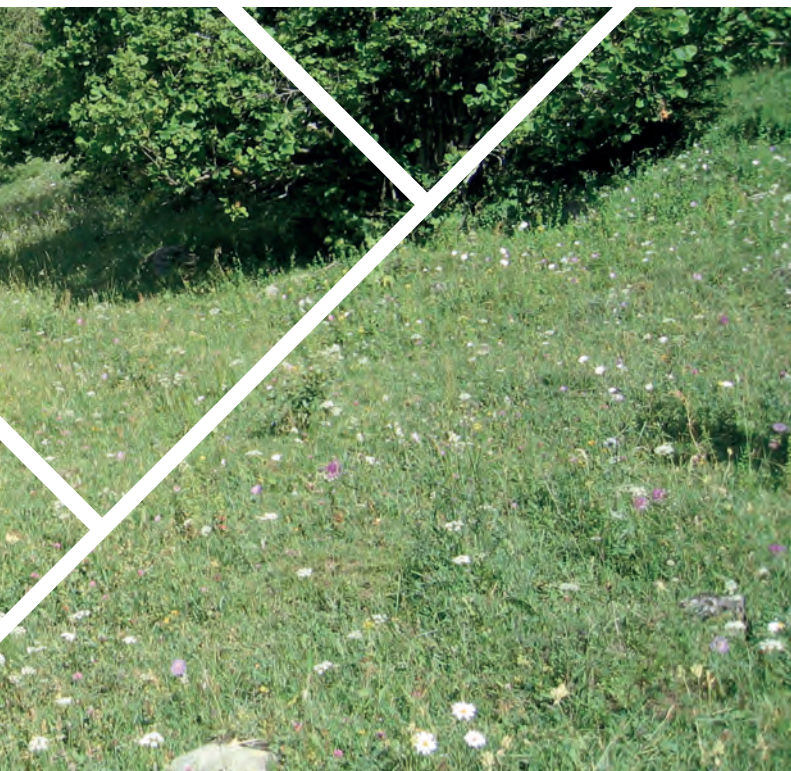
mangfold som er avhengig av slått eller beite og liten påvirkning av moderne jordbruksmetoder. Slike arealer kan være utsatt for både å gå ut av bruk og endringer i driftsmåte. Tilskuddet skal både stimulere til at arealene fortsatt brukes aktivt og sikre at driften innrettes slik at naturverdiene opprettholdes. Tilskudd gis til arealer som er kartlagt og klassifisert som svært viktige eller viktige for biologisk mangfold i den statlige databasen for naturkartlegging. Det kan gis tilskudd til beite av hagemark, naturbeitemark, fuktenger, småbiotoper og kalkrike enger. Det kan gis tilskudd til slått av småbiotoper, kalkrike enger og artsrike veikanter.

Tilskudd til soner for pollinerende insekter

Formålet med tilskuddet er å bedre livsbetingelsene for ville pollinatorer i jordbrukslandskapet ved å ha et mangfold av vekster som kan øke tilgangen på næring for insektene.

Ville pollinatorer som bier og humler er viktige for sin egen del og ved at de bidrar til bestøvning av nyttevekster og naturlige blomsterplanter. I de intensivt drevne jordbruksområdene er arealene med naturlig, blomstrende vegetasjon sterkt redusert i moderne tid. Tilskuddet skal stimulere til å dyrke pollinerende vekster ved å kompensere for kostnader ved frøblandinger og arbeidet med å så til og skjytte sonene.

Det kan gis tilskudd til etablering av pollinatorvennlige soner alene (høy sats), eller pollinatorvennlige soner i kombinasjon med andre tiltak, som for eksempel grasdekte vannveier eller grasdekte soner i åker.

Honningurt er en art som tiltrekker seg humler. Foto: Pål Morten Skollerud

4.3.3 Miljøtema kulturminner og kulturmiljø

Formålet med tiltak under kulturminner og kulturmiljøer er å holde synlig spor i landskapet etter tidligere tiders jordbruksdrift og bosetting, slik som gravminner og rydningsrøyser, samt å bidra til å opprettholde tradisjonelle driftsformer som seterdrift.

Tilskuddene vil også virke positivt på landskapsopplevelse og stedsidentitet.

Tilskudd til drift av seter

Formålet med tilskuddet er å stimulere til drift av seteranlegg.

Seterdrift med beitedyr bidrar til å holde arealer åpne, er gunstig for biologisk mangfold og er viktig for formidling av tradisjon og kulturarv. Deler av Innlandet er kjerneområder for aktiv seterdrift i Norge. Samtidig har modernisering og strukturendringer i melkeproduksjonen gitt en stadig avgang av aktive setrer i lang tid. Derfor er det viktig å bidra til at en størst mulig andel av mjølkeprodusentene har seterdrift ved å gi et tilskudd som kompenserer for ekstra arbeid og kostnader ved å opprettholde et ekstra produksjonssted for bruk om sommeren. Med «seter» menes et produksjonssted for mjølk som bare er egnet for bruk i sommersesongen og som har hus egnet for overnatting og hushold i tillegg til fjøs eller mjølkestall. Det må også kunne dokumenteres at det er en historikk for bruk som seter, dvs. et separat produksjonssted dit besetningen har vært flyttet til fra hovedbruket i sommersesongen for å utnytte andre arealer til fôrproduksjon og beite.

Tilskudd til skjøtsel av automatisk fredete kulturminner og tilskudd til skjøtsel av enkeltstående automatisk fredete kulturminner

Formålet med tilskuddet er å stimulere til skjøtsel av arealene rundt flere automatisk fredete kulturminner eller enkeltstående automatisk fredete kulturminner, for å holde de synlige i jordbrukets kulturlandskap.

Synlige kulturminner er viktige for opplevelse og forståelse av kulturlandskapet. Kulturminner kan ofte være utsatt for gjengroing og forfall, og aktiv skjøtsel kan holde dem synlige og hindre at de ødelegges. Tilskuddet vil gi en kompensasjon for ekstra arbeid og kostnader ved å drive slik skjøtsel.

Setring på skogseter i Stange
Foto: Karoline Finstad Vold

Seter i drift, Øystre Slidre. Foto: Stig Horsberg

Steinring fra jernalderen, Bilden i Gran. Foto: Stig Horsberg

Beite på gravhaug
Røhne nedre i Stange.
Foto: Kristin Ødegaard Bryhn

Gravhaug ved Romedal kirke.
Foto: Karoline Finstad Vold

Seter i Nord-Aurdal.
Foto: Stig Horsberg

Tilskudd til skjøtsel av kulturhistoriske områder

Formålet med tilskuddet er å stimulere til områdeskjøtsel i form av beiting, slått eller rydding av vegetasjon for å opprettholde viktige kulturhistoriske jordbruksområder.

Seterområdene er en svært viktig del av kulturlandskapet i Innlandet, og de har vært en vesentlig del av produksjonsgrunnlaget for jordbruket. Jordbruksarealet på setrene er en viktig del av kulturmiljøet som setrene utgjør. Tilskuddet skal bidra til å holde disse tradisjonelle jordbruksarealene i hevd.

Tilskuddet gis til jordbruksareal i seterområder der arealene sammen med seterhusene utgjør et helhetlig setermiljø og til jordbruksarealer for øvrig som ligger over vernskoggrensen og fast bosetting i området.

4.4 Forurensning og klima

4.4.1 Miljøtema avrenning til vann

Formålet med tiltakene er å redusere avrenning av næringsstoffer og partikler til vassdrag og kyst. Tiltakene er viktige for å oppnå målene etter vannforskriften.

Fylkesmannen skal bestemme hvilke områder som skal prioriteres for tilskudd. For Innlandet innebærer dette en prioritering etter vassdragsmodellen. Tilskuddet kan målrettes mer ved å differensiere tilskuddssats mellom erosjonsklasser.

Tilskuddene under kan også sees i sammenheng med klimatilpasning i landbruket. Flere av tiltakene gjør jordbruket bedre rustet til hyppigere perioder med store nedbørsmengder, som blant annet kan føre til økt avrenning fra jordbruksarealer.

Tilskudd til ingen jordarbeiding om høsten

Formålet med tilskuddet er å stimulere til at åkerarealer ikke blir jordarbeidet om høsten, etter siste høsting.

Utsatt jordarbeiding reduserer erosjon og avrenning fra jordbruksarealene, og er et viktig miljøtiltak. På 1990-tallet var det et nasjonalt mål om at 50 prosent av kornarealet skulle ligge i stubb gjennom vinteren. Omfanget av arealet har gått ned i løpet av perioden med regionale miljøprogram. I 2017 lå 30 prosent av arealet i vekstgruppe korn i Hedmark i stubb og tilsvarende 49 prosent i Oppland.

Ved å utsette jordarbeiding til våren, vil tiden jorda ligger åpen bli redusert, og risiko for avrenning og erosjon blir mindre. Ingen jordarbeiding om høsten reduserer avrenning av fosfor og utslipp av nitrogen. Det er viktig å se på tiltaket i sammenheng med klimaendringer. Dersom klimaendring fører til mer nedbør og følgelig større avrenning i høst- og vinterhalvåret, vil det være viktige tiltak å gjøre arealene bedre i stand til å tåle økt avrenning. Effekten av utsatt jordarbeiding er størst i områder med stor erosjonsrisiko og i sesonger med mye nedbør.

Tilskudd til såing av fangvekst som underkultur

Formålet med tilskuddet er å stimulere til bruk av fangvekster for å beskytte jordoverflaten mot avrenning av jord og næringsstoffer, samt å binde overskudd av fosfor og nitrogen i vekstene.

Tiltaket innebærer såing av fangvekster som underkultur i annen vekst, for å gi bedre beskyttelse mot erosjon og tap av næringsstoffer enn det man oppnår med stubbåker alene. Tilskuddet kan gis i tillegg til tilskudd om ingen jordarbeiding om høsten. Fangvekster er med på å ta opp nitrogen utover høst og vinter, og reduserer dermed risiko for utvasking. Fangvekster i tillegg til stubbåker reduserer erosjon og fosforutslipp noe mer enn bare stubbåker, og er derfor et godt miljøtiltak i tillegg.

Halmballer og åker i stubb. Foto: Karoline Finstad Vold

Fangvekst. Foto: Kari Bysveen

Tilskudd til fangvekst sådd etter høsting

Formålet med tilskuddet er å stimulere til bruk av fangvekster for å beskytte jordoverflaten mot avrenning av jord og næringsstoffer, samt å binde overskudd av fosfor og nitrogen i vekstene.

Tilskuddet innebærer såing av fangvekst etter høsting av tidligkultur av grønnsaker, poteter eller rotvekster. Det er viktig at fangvekstene rekker å få etablere seg godt før vinteren for å ha god effekt. Ved dyrking av grønnsaker og poteter er det mye kjøring med tungt utstyr på jorda med fare for jordpakking og dårlig jordstruktur. Dette er også vekster som gjødsles sterkt for å sikre et raskt næringsopptak. Fangvekst etter høsting vil derfor være viktig både for å ta opp næringsstoffer som er igjen i jorda etter høsting av hovedveksten og for å redusere erosjon ved forbedring av jordstrukturen.

Tilskudd til grasdekte vannveier og grasstriper i åker og tilskudd til grasdekte kantsoner i åker

Formålet med tilskudd til grasdekte vannveier og grasstriper i åker er å stimulere til flerårig grasdekke i dråg på åpen åker og på tvers av fall i lange hellinger som er særlig utsatt for erosjon.

Formålet med tilskudd til grasdekte kantsoner i åker er å stimulere til etablering av flerårig grasdekke langs kanten mot vassdrag på arealer som er utsatt for erosjon og næringsstoffavrenning.

Grasdekte vannveier, grasstriper og grasdekte kantsoner i åker er viktige tiltak for å redusere avrenning av jordpartikler, fosfor og nitrogen fra jordbruksarealer til vann, spesielt i jordbrukslandskap med søkk og forsenkninger der overflatevannet samler seg i vannveier. Grasdekte vannveier, grasstriper og grasdekte kantsoner i åker kan være med på å tilpasse landbruket til et endret klima med økende nedbør og hyppigere ekstremvær.

Fangdam

Formålet med tilskuddet er å stimulere til at fangdammer utgjør et effektivt rensiltak og at vegetasjon i tilknytning til fangdammene blir skjettet.

Fangdammer kan holde tilbake vesentlige mengder jord og næringsstoffer fra å renne ut i miljøet og er et effektivt tiltak for å redusere avrenning til vann. For at fangdammer skal fungere etter hensikten, er det viktig med regelmessig skjøtsel og vedlikehold i form av rensing (tømming av sedimenter som samler seg i dammen og vedlikehold av vegetasjonsfilter). Tilskuddet skal kompensere for bortfall av produksjonsareal.

Miljøvennlig spredning av husdyrgjødsel med slepeslange. Foto: Karoline Finstad Vold

4.4.2 Miljøtema utslipp til luft

Formålet med tilskuddsordningene under miljøtema utslipp til luft er å stimulere til gjødslingsmetoder som gir redusert utslipp av ammoniakk og lystgass.

Tilskuddsordningene under miljøtema utslipp til luft kan også direkte eller indirekte være med på å redusere avrenning til vann.

Tilskudd til spredning av husdyrgjødsel om våren eller i vekstsesongen

Formålet med ordningen er å stimulere til at husdyrgjødsel blir spredd på mest mulig gunstig tidspunkt.

Spredning av husdyrgjødsel om høsten gir store tap av næringsstoffer til vann og luft fram til plantene kan nyttiggjøre seg næringa. Spredning av all husdyrgjødsel på våren eller i vekstsesongen vil føre til en bedre utnyttelse av nitrogen og fosfor, og dermed også redusere utslipp til luft og vann.

Tilskudd til nedfelling eller nedlegging av husdyrgjødsel

Formålet med tilskuddet er å stimulere til at husdyrgjødsel og biorest blir lagt rett ned på jorda (nedlegging) eller blandet direkte i jordsmonnet (nedfelling) i stedet for tradisjonell breispredning med gjødselkanon eller lignende.

Tiltaket er effektivt for å redusere tapet av ammoniakk ved spredning av husdyrgjødsel.

Tilskudd til spredning av husdyrgjødsel med rask nedmolding

Formålet med tilskuddet er å stimulere til at husdyrgjødsel og

biorest blir blandet inn i jordsmonnet raskt etter spredning.

Rask nedmolding har stor betydning for å redusere ammoniakk-tapet ved overflatespredning av husdyrgjødsel, samtidig som det gir en bedre utnyttelse av husdyrgjødsel ved at den spres på større areal. Tapet av ammoniakk er størst de første 6 timene etter spredning. Tiltaket er også positivt for vannmiljøet.

Tilskudd til spredning av husdyrgjødsel med tilførselsslange

Formålet med tilskuddet er å stimulere til bruk av tilførselsslanger for spredning av husdyrgjødsel og biorest for å redusere jordpakking.

Det kan gis tilskudd til spredning av husdyrgjødsel med tilførselsslange, som et tillegg til de andre tilskuddsordningene for miljøvennlig spredning av husdyrgjødsel. Bruk av tilførselsslanger er et viktig tiltak for å redusere jordpakking, noe som igjen fører til redusert tap av lystgass og næringsstoffer.

4.4.3 Miljøtema plantevern

Formålet med tiltakene under miljøtema plantevern er å stimulere til bruk av andre metoder enn bruk av kjemiske plantevernmidler.

Tilskudd til ugrasharving i åker og tilskudd til ugrasbekjempelse i radkultur

Formålet med tilskudd til ugrasharving i åker er å stimulere til harving for å fjerne ugras i stedet for bruk av plantevernmidler. Formålet med tilskudd til ugrasbekjempelse i radkultur er å

stimulere til metoder for å fjerne ugras uten bruk av plantevernmidler.

Tiltakene er viktige for å redusere bruken av plantevernmidler. Redusert bruk av plantevernmidler, spesielt i tilknytning til jordbruksarealer nær vannforekomster, vil være positivt for vannmiljø. Tiltakene har størst betydning på lett jord.

4.5 Miljøtema miljøavtale

Tilskudd til miljøavtale

Formålet med tilskuddet er å stimulere til at foretak gjennomfører flere miljøtiltak som i kombinasjon gir større miljøgevinst enn enkelttiltak.

I områder med spesielt store problemer med påvirkning fra jordbruket på sårbare vannforekomster er det behov for både forskjellige typer enkelttiltak og endringer i driftsformen generelt. Slike komplekse tilpasninger av driftsform og arealbruk på enkelteierdommer kan være vanskelig å fange opp gjennom de ordinære tiltakene i Regionalt miljøprogram. I en miljøavtale kan den samlede pakken av tiltak og justeringer av driftsmåten vurderes og avtales individuelt for den enkelte eiendom.

Tilskuddet innføres som en pilotordning i to kalksjøområder; nedslagsfeltene til vassdraget Fortenbekken/Askjumelva i Gran på Hadeland og Stavsjøen i Ringsaker. Valg av kalksjøområder er gjort med utgangspunkt i at kalksjøer er definert som utvalgt naturtype i Forskrift om utvalgte naturtyper etter naturmangfoldloven. Det anses derfor som et særskilt ansvar å bidra til redusert belastning av disse.

5. Føringer for SMIL-ordningen i Regionalt miljøprogram

Nasjonalt miljøprogram omtaler blant annet de ulike økonomiske virkemidlene i jordbruket, forvaltet på tre nivå (se figur 1). Nasjonalt har vi ordninger som gjelder over hele landet. Eksempler er areal- og kulturlandskapstilskuddet og tilskudd til dyr på beite. Hvert fylke har regionalt miljøprogram med tilskuddsordninger for det enkelte fylke. Kommunene forvalter ordningen Spesielle miljøtiltak i jordbruket (SMIL), og utarbeider på bakgrunn av både nasjonalt og regionalt miljøprogram fireårige tiltaksstrategier for bruk av SMIL-midler i kommunen. Disse overordnede retningslinjene for SMIL-ordningen i hver enkelt kommune skal utarbeides i dialog med næringsorganisasjonene i jordbruket lokalt. Regionalt miljøprogram skal gi føringer for prioriteringer i de kommunale tiltaksstrategiene.

5.1 Miljøutfordringene i fylket og behovet for lokale prioriteringer

I Regionalt miljøprogram for Innlandet beskrives miljøutfordringene innenfor de ulike miljøtemaene. I tiltaksstrategien for SMIL-ordningen skal kommunene beskrive miljøutfordringene i sin kommune og prioritere bruken av SMIL-midler i neste

fireårsperiode på bakgrunn av dette. Kommunene må legge vekt på tiltak som har konkret miljøeffekt. Miljøutfordringer som er prioritert i Regionalt miljøprogram må gjenspeiles i kommunenes prioriteringer. Kommunene har stort sett de samme miljøutfordringene som i fylket for øvrig, men det er store forskjeller mellom kommuner og regioner på hvilke utfordringer det er viktigst å løse gjennom tiltak lokalt. Erosjon fra åpen åker er en større utfordring i kornområdene rundt Mjøsa enn i dal- og fjellbygdene, mens opprettholdelse av seterdrift med mjølkeproduksjon er viktigst i kommunene i nord og vest. Eksempler på lokale eller regionale utfordringer og særtrekk som det er viktig å målrette SMIL-ordningen mot, er:

- Erosjon og avrenning i områder med åpenåker og sårbare vassdrag
- Aktiv setring med mjølkeproduksjon og bruk av utmarksbeite
- Klimagassutslipp, for eksempel pga. mangelfulle hydrotekniske anlegg eller gasstap fra åpne gjødselkummer
- Gjengroingsarealer med høyt biologisk mangfold
- Sjeldne eller typiske kulturminner (som er spesielt viktige i kommunen, f.eks. prioritert i kulturminneplan)

5.2 Sammenheng mellom RMP-tilskudd og SMIL

Enkelte tiltak i Regionalt miljøprogram kan bidra til fortsatt jevnlig skjøtsel der kommunene har innvilget SMIL-midler til førstegangs miljøinvesteringer. De regionale miljøtilskuddene kan altså gis til årlig skjøtsel/vedlikehold der det er brukt

Ugrasharving. Foto: Karoline Finstad Vold

SMIL-midler til engangstiltak. Slike SMIL-tiltak vil i hovedsak være:

- Etablering av fangdammer på jordbruksareal
- Restaurering av arealer som er viktige for biologisk mangfold
- Restaurering/istandsetting av setermiljøer
- Sikring, istandsetting og tilrettelegging av automatisk fredede kulturminner

5.3 Disse tiltakene bør kommunen spesielt vurdere

Fylkesmannen skal bruke RMP-arbeidet som en arena for å samordne RMP-tiltak og tiltak som ivaretas gjennom SMIL-ordningen. Gjennom arbeidet med rullering av Regionalt miljøprogram for 2019–2022 har vi kommet fram til en rekke tiltak. Det er likevel tiltak som gjennom prosessen med rullering ikke er blitt prioritert for tilskudd gjennom RMP. Noen ordninger ville ha fått et svært lite omfang og de er vurdert å passe minst like godt inn i SMIL-ordningen som i RMP. Eksempler på slike tiltak er:

- Vedlikehold av gårdsdammer
- Skjøtsel av styvingstrær
- Tilrettelegging av beite- og hekkeområder for fugl
- Vedlikehold av turstier

I tillegg er det flere SMIL-tiltak som kan bidra til å løse miljøutfordringene beskrevet i RMP:

- Dekke over gjødselkum for å hindre avgasser og nedbør i kummen
- Bekjempelse av fremmede arter
- Etablere og vedlikeholde kantarealer, som ligger utenfor jordbruksarealet, for pollinerende insekter
- Utbedring av hydrotekniske anlegg

5.4 Retningslinjer for fordeling av SMIL-midler til kommunene.

Fylkesmannen fordeler SMIL-midler til kommunene hvert år. Kommunene melder årlig inn behov for midler. Fordeling av midler på kommunene skal ta hensyn til aktivitetsnivå, gjennomføringsevne og hensiktsmessig bruk av midlene. Videre skal Fylkesmannen bidra til at kommunene tar en aktiv rolle i prosjektprioriteringene for SMIL og stimulere til felles satsinger på tvers av kommunegrensene. Fylkesmannen kan i tildelingen prioritere kommuner som vektlegger tiltak i områder og arealer med aktive bønder og store miljøverdier.

Vedlikehold av turstier Stange Vestbygd. Foto: Karoline Finstad Vold